

Протојереј Јован Романидис
проф. Солунског универзитета

Откривење, Свето Предање, Свето Писмо и непогрешивост¹⁾

ЗАЛОГ ВЈЕРЕ

Шта је центар Светог Предања? — Христос и заједништво с Њим, и свједочанство о Њему пријатеља Његових: пророка̄, апостола̄ и светитеља̄. У Старом Завјету Христос се откривао Својим пријатељима пророцима бестјелесно, и у Себи откривао је свога Оца, кроз Духа Светог; после оваплоћења открио се тјелесно, и опет пријатељима Својим: пророцима, апостолима, светитељима.

У Откривењу, као и у Светом Предању, имамо три ствари: Откриваоца и Даваоца, откривено или дар, примаоца, чувара и предаваоца откривеног дара.

1. Откриваоц дародавац је — Бог. Послани преносилац, Онај који по природи Својој носи у Себи и открива Собом Бога, и који је Његовог дара дародавац, то је — Логос Божји. Он, Логос, у откриваоцу и по природи дародавцу — Духу Свом Светом, даје људима Откривење и заједничарење у дару: преко пророка̄, апостола̄, светитеља̄ и свештенства.

2. Причасни откривени дар, кога Христос чини доступним за народ Божји од Оца у Духу Светом, преко пророка̄, апостола̄ и светих, — то је у ствари нестворена природна слава Христова, која

¹ О. Јован Романидис један је од најпознатијих савремених православних богослова јелинског језичког подручја. Одрастао и образован у Америци, гдје је једно вријеме био и професор на Академији Часног Крста у Бостону, труди се на даровит начин, да поврати православно богословље светоотачкој мисли. То се јасно види и из овог одељка његовог „Догматског и симболичког богословља Православне католичанске цркве” (Солун, 1973., стр 109-161), у коме он приступа тајни Откривења на један органски, живи начин, разбијајући мртве схоластичке схеме, којима су нам последњих вјекова замрачивали јединственост Светог Писма и Светог Предања и скривали вјечну силу Божју као њихову срж. Ово је први текст о. Романидиса који се преводи на српски језик, духовне користи ради богољубивог и истинољубивог читаоца Србина. Чланак је прожет светоотачким мислима и дословним текстовима, што обавезује читаоца да се колико је могуће више удуби у његов садржај и основну мисао. Поднаслов у тексту унео је преводилац, ради лакшег разумијевања. (Превео са грчког јером. Амфилохије).

се, у ономе што је раздијељено (тј. у творевини), раздељује нераздјељиво, сходно достојанству и припреми људи. Дар откривења и заједничарења славе Божје, дат у Старом Завјету пророцима и народу Божјем, преко Ангела Божјег у Духу Његовом, обухвата у оваплоћењу и људску природу Бога Логоса.

Премда је и у Старом и у Новом Завјету исти извор откривеног дара, — у оба Завјета то је Христос, који открива Бога, води и спасава народ Свој преко обожених пријатеља Својих, — ипак међу њима постоји и коренита разлика. Ево у чему се та разлика састоји: иако је у Старом Завјету народ Божји могао да општи и да осјети укус славе Христове, ипак је он био, преко смрти, под влашћу ђавола. Под влашћу смрти или у Аду налазили су се не само неправедници него и праведни пријатељи Божји; у оваплоћеном Логосу смрт је била уништена, а њен господар лишен власти коју је неправедно вршио над праведницима. Врата паклена, или врата смрти, била су у Старом Завјету моћнија од Цркве; преко првог васкрсења светих у Христу и уништења прве смрти, она су ту своју моћ над Црквом изгубила. Заједничарење у слави или царству Слова (Логоса), кога су се удостојавали пророци и вјерне душе, било је, прије оваплоћења, привремено; у смрти пак и васкрсењу оваплоћеног Слова, постало је постојано и стално. Иако то заједничарење славе или царства Христовог није било стално прије оваплоћења, ипак оно има у оба Завјета откривални карактер, као и силу спасења, освећења и обожења.

Ово дејство и енергија Логоса у народу Божјем, прије и послје Његовог оваплоћења, то и јесте у ствари Залог и срж вјере, а истовремено и центар и сила која образује Свето Предање, као и суштина учења Светог Писма.

3. Примаоц, чувар и предаваоц овог божанског Откривења и Дара то је — пророк, апостол и светитељ Цркве, који је то постао путем обожења, као и свака обоженима и њиховом учењу, вјерна душа, која обитава у Духу Светом. На тај начин пророк, апостол и светитељ на путу обожења задобија *директно познање* Бога, кроз Христа у Духу Светом; народ пак Божји задобија то *познање Бога посредно*, преко тих и таквих обожених пријатеља Христових.

Ово посредно знање о Богу предаје Логос Божји појмовно, преко пророка̄, апостола̄ и светитеља̄, усмено и писмено, кроз иконе. Народ прима мисли, и слике у створеним ријечима, од обожених пророка, од оваплоћеног Логоса и од апостола и светитеља, док они који су се удостојили боговићења и обожења, гледају на видљив начин невидљиве ствари, нечујно чују нечувено и неизрециво, и поимају надпојмовно надумне и надлогичне тајне Царства.

То посредно богопознање, даровано преко пророка̄, оваплоћеног Логоса и апостола̄, садржано је у Светом Писму, литургичком и светотајинском животу Цркве, у дјелима светих Отаца и одлукама Васељенских и Помјесних Сабора. Непосредно пак богопознање, које задобијају обожени, превасходи ове симболе о Богу, што не значи да се разликују од њих, насупрот, увијек је са њима сагласно. И као што се увијек међу собом слажу посредно и непо-

средно богопознање, тако и они који имају непосредно знање, увијек су сагласни између себе, и разумеју један другог. А што се тиче лже-пророка, лжеапостола или лжесвеца, тј. лжеобоженог, такав увијек учи супротно Светом Писму и онима који су задобили истинско обожење.

Сила која омогућује примање, чување и предавање или *предање* откривеног, спаситељног, освећујућег и обожујућег дара Божјег, тј. залога горе наведене енергије и благодати у оваплоћеном Логосу, није ништа друго до управо тај *Залог*, који се предаје и саопштава кроз тајну славе и царства или кроз тајну крста и васкрсења.

Тај *Залог*, кога прима и предаје Јерархија с колена на колена епископима и презвитерима, за вријеме божанствене Евхаристије, на дан њиховог рукоположења, — да би кроз епископе и презвитере био сачуван и предан на обожење и освећење вјерних, — то је у ствари Логос Божји, који је открио Себе бестјелесно у слави пророчима, а у тијелу њима и апостолима; који је Духом Својим открио у Себи Бога Оца, и у последња времена родио се као човјек од Богородице. Тај оваплоћени Логос, дом Божји и боравиште вјерних, то је исти Онај који у епископу, живој у тајнама икони Својој, прима, чува, даје или *предаје* — залог, што значи Самога себе, заједно са ангелима и пријатељима Својим, на усавршавање народа Свога. Христос је Црква, или чокот, кога засади Бог десницом Својом, тј. славом и царством Својим, којим је уништио царство смрти и васкрсао душе у Аду умрлих; Он својим крштењем васкрсава такође и душе оних који су се очистили, просветлили и обожили. Те душе су лозе на Чокоту, коме је виноградар Бог.

Бог, преко оваплоћеног Логоса у Духу Светом, чини могућим усвајање, чување, предавање благодати, и то не кроз наметање вољи, него уз човјекову сарадњу, ради плодносног узрастања лоза. Црква то је — Чокот и лозе заједно. Бесплодна и сува лоза, откинута са Чокота, престаје да буде носилац *Залога*, јер залог никад не може бити поистовјећен са мртвом лозом. Залог је — цео Чокот са плодноним лозама, тј. оваплоћени Логос Божји заједно са светим и вјерним причасницима тијела и Царства Његова.

ПРИМАОЦИ, ЧУВАРИ И ПРЕДАВАОЦИ ЗАЛОГА ПРЕДАЊА

Из свега што смо до сада рекли, јасно је следеће: ако хоћемо да имамо правилно и цјеловито поимање Светог Предања или Залога, треба најпре да одредимо прецизно: а) Ко је прималац, чувар и предавалац Залога вјере и како то постаје; б) шта он прима, и како га прима, чува и предаје.

А) ПримАОци, чувари и предаваоци залога Светог Предања, јасно се дијеле на гностике (зналце) и вјернике, тј на оне који непосредно познају славу и царство Божје, зналце, свједоке очевидце,

прије и послије оваплоћења јављене божанске природне Силе Христове (то су пророци, апостоли и свети); и на оне који Духом Светим примају, чувају и предају са детињом простотом, усмено и писмено свједочанство о Богу, и учење светих боговидаца.

Прави вјерници, који посједују унутарњу вјеру, никад не прихватају и не задовољавају се неком општом идејом о Богу, која је производ фантазије или философије по човјеку; они вјерују конкретно и искључиво у Бога Аврамова, Исакова и Јаковљева. То значи: вјерују у Господа славе, који је, Духом Својим, открио у Себи своју природну нестворену славу и царство и Божанство: бестјелесно у Старом Завјету, тјелесно у Новом Завјету. Вјерни прихватају не сумњајући и цјелосно свједочанство и учење о Богу пророка, апостола и светих, задовољавају се њиховим мислима и ријечима. Истовремено они избјегавају научни и философски метод тражења истине о Богу, благодати, оваплоћењу, Цркви итд. Зашто? — Зато што а) између богооткривене истине и научне истине о природи, која постоји у свијету, нема сличности, те отуда не постоји ни научни метод који би направио мост између доње, ниже и ове горње истине свише; и б) духовни вођи и њихови оци — пророци, апостоли, свети — то нијесу мудраци који дијалектичким путем траже истину и расправљају о њој, него очевидци свједоци истине у Христу, тј. божанства и царства и благодати и славе Христове, у Њему оствареног ипостасног јединства Његове двије природе, једносушности Логоса и Духа Светог са Оцем, свештених тајни царства Божјег, Цркве, Суда итд. Они су то постали на дан Педесетнице, када су апостоли били уведени у сваку истину Духом Светим, као што им је Господ обећао. Управо због овога, обожени пророци и апостоли и Оци Цркве који им следују, не богословствују дијалектички и апстрактно него духовно, у мраку светотајног Богословља.¹

У новије вријеме неки од православних теолога почели су да заступају мишљење да се Христове ријечи у Јовановом Еванђељу (Јн, 14, 25-26; 16, 12-13) упућене ученицима Његовим, односе директно на: а) „дјело Духа Светог у Цркви, послије Вазнесења и Духова“, б) да се тичу руковођења „вјерних“ и в) свагдашњег увођења Цркве „у још дубље разумијевање и још јасније поимање тајни спаситељне Икономије извршене кроз Исуса Христа“. То мишљење је неприхватљива заблуда, потпуно туђа учењу Отаца Цркве и, уопште гледано, она личи на већ осуђена схватања монтаниста „о увођењу у сваку истину“ после Педесетнице.

Учење о томе Православне Цркве и свих светих Отаца, резимира велики Отац Православља св. Григорије Палама следећим ријечима, говорећи о дану Педесетнице: „Кад је (Господ) долазио на Своје спаситељно страдање, говорио је Својим ученицима: „Ако ме љу-

¹ „Мрак“ — ГНОФОС — о коме се овдје говори, синоним је у језику боговидаца за неизрециву свјетлост, која заблесне сво биће богоозарених „свјетлозарном тамом“ новог, неовдашњег, оностраног у Богу бивствовања. Тај израз се врло често сретa у апофатичком богословљу православних тајновидаца (код Дионисија Ареопагита, Григорија Ниског и др.). Прим. прев.

бите, држаћете моје заповијести; и ја ћу умолити Оца, и даће вам другог утјешитеља, да буде са вама вавијек, Духа истине (Јн. 14, 15). И опет: „Ово сам вам говорио, док сам био са вама; Утјешитељ пак, Дух Свети, кога ће послати Отац у моје име, он ће вас свему научити” (Јн. 14, 25). И опет: „А кад дође Утјешитељ, кога ћу вам од Оца послати, Дух истине, који од Оца исходи, он ће свједочити за мене, и упутити вас у сву истину”. (Јн. 15, 26). Сада, ево, испуни се обећање, и сиће Дух Свети, послан и дарован од Оца и Сина, и обасјавши свете ученике, и цјелосно их претворивши на божански начин у свјетилке, боље речено, учинивши их надмирним и свемирним свјетилима, као Онај који има у себи ријеч вјечног живота, — просвети преко њих сву васељену.”

Оно, дакле, што је Христос рекао о упућивању Утјешитељем апостола у сву истину, испунило се на дан Педесетнице. Његове ријечи се односе на доживљено Обожење овога дана, тј. на долазак Духа Утјешитеља за стално заједничарење, и на откривање Њега као ипостаси или лица. Оно што апостоли нијесу могли да приме, да схвате, у 16 глави Јованова Еванђеља, примили су и схватили на Духовдан, кроз њихово обожење, тј. у Богу гледање и сазерцавање.

Овдје се срећемо са јасним разликовањем двије ствари: а) Учења Господњег и откривења ријечима и чудесима, у којима још немамо доживљену опитно сву истину, јер се она не сазнаје само на тај начин; б) откривења или јављања, путем обожења цијелог човјека, природне Христове славе и Божанства, у Духу Светом, које превазилази ум и мисао. Према томе, ријечи Христове о упућивању у сву истину, ниуком случају не могу бити схваћене, као да се ту ради о упућивању у сву истину тек послје Духовдана.

Треба такође и то рећи, да се Христове ријечи о упућивању у сву истину, не односе на вјерне уопште него на Христове пријатеље, који су постали апостоли, као што о томе јасно говори св. Григорије Палама у наведеном тексту. Овај опит не припада свима вјернима или свима члановима Цркве, него само светима који су постали Христови пријатељи. Сваки пут кад су, у каснија времена, неки од светих, као на примјер Апостол Павле, првомученик Стефан и многи други послје њих, задобијали Обожење и боговиђење, увођени су као обожени у савршено исту истину у коју су били упућени и уведени апостоли на дан Педесетнице. То значи да је откривење послје Духовдана, просто јављање славе Слова, Логоса, во плоти. Ту се, дакле, не ради о откривању нових или допунских истина, изван оних које су откривене на Педесетницу. Зато апостол Павле изражава учење свих апостола, кад каже: „Али ако вам чак и ми, или анђео са неба проповиједа нешто друго од онога што смо ми проповиједали, нека буде проклет. Као што смо пре казали а сад опет велом: ако вам ко проповиједа нешто друго од онога што сте примили, нека буде проклет.” (Гал. 1, 8-9).

Овај опит обожења не претставља ни „удубљавање” у већ откривене истине. Као да Духовдан није био највећи могући у овом животу степен „понирања”, који превазилази сваку врсту мисаоног и рационалног удубљивања!

Треба добро пазити да светоотачкој употреби ријечи „откривење” не дамо западњачко значење и смисао, по коме се ту ради о откривењу ријечи, слика, појмова и вредности, без надумне и надразумне нестворене силе Христове; такав погрешни смисао даје откривењу Западна црква, у које она треба да се преко својих богослова удубљује, да би током времена боље схватила откривење, путем развоја догмата.

Послије Педесетнице постоји напредак, али се ту не ради о увођењу Цркве у сву истину, као откривање нових истина, него о формулисању ове истине од стране светих Отаца, Васељенских и Помјесних сабора под руководством Духа Светог, ради супротстављања јересима и решавања потреба сваке епохе, као и ради омогућивања вјернима да постану заједничари већ на Духовдан потпуно откривене истине: кроз очишћење, просветљење и обожење. Према томе, Црква не „допуњава и не потпуњава Христово учење”, него дефинише и изражава, на дан Педесетнице потпуно откривену сву истину.

Тврдња, дакле, да Свети Дух уводи Цркву у дубље поимање и јасније схватање тајни Христом извршеног домостроја спасења, догмат је франачкопапског августиновског предања, на основу кога су Франци прогласили (809. године) за догмат јеретичко *Филиокве* и све остале своје заблуде (усвојене тек онда када су они загосподарили Римом), које Православна црква осуђује кроз вјекове.

Светим Оцима је непознато дубље поимање тајни од апостолског опита боговиђења на Духовдан. То виђење у Богу, превазилази људске моћи схватања и поимања, будући да је изнад ума и разума. Шта је то у шта би могао да се удуби онај који није обожен, да би задобио дубље поимање и јасније схватање од онсга Духовданског, и на који начин? Они који се после Духовдана удостоје обожења, не задобијају никад неко дубље поимање од апостолског, него увијек једно те исто, уколико им га Христос подари. Отуда, није Црква она која бива „увођена у истину”; то просто вјерни задобијају, преко очишћења, просветљења, обожења, које превазилази људски ум, — дубље поимање једном за свагда у Цркви дате и откривене истине.

Погрешан је, дакле, став неправославних историчара догмата, по коме свака појава нове терминологије у Цркви, као на примјер израза: „Света Тројица”, „једна суштина”, „три ипостаси”, „једносуштан”, „природно или ипостасно јединство”, „Филиокве” итд., значи напредак у схватању догмата или њихово рашћење или развој. Ова погрешна тумачења имају свој коријен у богословском методу Августина. Грчки Оци су имали јасно и тачно знање о увођењу и развоју нове терминологије: нијесу је никад схватили као продубљивање, нарастање и развој, него једино као потврђивање и формулисање истине већ потпуно схваћене, надумним путем, преко обожења. Кључ за разумијевање догматског богословља и богословског метода није неки философски систем, него животи пророка, апостола и светитеља, као што смо то већ утврдили.

НЕСТВОРЕНА СЛАВА БОЖЈА И ТВАРНИ СИМВОЛИ

Основна разлика између гностика, богозналаца (пророка, апостола и светитеља) и вјерних, састоји се у томе што онај који задобија обожење, постаје, заједно са свима вјернима, заједничар залога божанске благодати, преко учења чуда и тајни Христовог царства али њему Христос открива уз то и природну славу, царство, божанство и благодат — Своју, Очево и Духа Светог. На тај начин обожени човјек постаје заједничар откривења које превазилази манифестирање залога кроз тварне ријечи, слике, симболе и појмове. Вјерни засада познају поуке и чудеса и дејства Христова и Његових светитеља, посвједочена божанским Писмом и светим Тајнама које јасно откривају Христово божанство и благодатно царовање с Њим светих. Вјерни посједују с онима који су обожени заједништво у истом залогу али скривеном у тварним ријечима, сликама, симболима, појмовима и обредима; поред тога и они су предодређени да виде Христа духовно, у слави и Царству Његовом, као што су га апостоли видјели на Тавору у моменту преображења, као и послије васкрсења и Духовдана.

Треба одмах подвући да тварни израз — у ријечима, сликама и симболима — нестворене благодати и енергије Бога Логоса и Његовог оваплоћења, који је дат у Светом Писму, симболима и одлукама Васељенских сабора и списима или учењу светих Отаца, — тај израз је дјело непогрјешиве енергије Светог Духа, који просветљује пророке, апостоле и свете да руководе вјернима, помоћу овог тварног изрази на вршење воље Божје, кроз заједничарење у слави и царству Христовом. Ријечи Христове и дејства, непогрешиви су, јер је Христос по Својој природи — самоистина. Свето Писмо, одлуке Васељенских сабора, ерминевтичко предање светих Отаца, и литургијски светотајински живот Цркве, такође су непогрешиви израз дејства Божјег и непогрешиви и незаблудиви путовођ вјерних, који имају духовне оце са даром расуђивања и разликовања духова; путовођ истинском обожењу и освећењу, зато што посједују учење и праксу и искуство обожених пророка, апостола и светих, који су познали Христа не само по тијелу него и по духу, у слави Његовој.

Ово разликовање у Залогу између надумне и надлогичне и надчулне славе Божје, и њеног изрази у тварним симболима и појмовима прије и послије оваплоћења нема ничег заједничког са платоновским разликовањем између трансцендентних праузора (архетипа) и њихових изображења у свијету, било са гноселашке било са сотириолошке тачке гледишта. Између нестворене славе Божје и творевине нема, као што смо видјели, никакве сличности. Зато се, да поново подвучемо, слава Божја и назива „мрак“, „огањ паклени“, „тама“ и сл. Употреба ових изрази, који се супроте ономе што је божанско, произишци из жеље да се истакне да божанске енергије, Богу својствене силе („око Бога силе“) превазилазе све тварне категорије — анђелске, људске и космолошке.

СВЕТО ПИСМО И СВЕТО ПРЕДАЊЕ

Очигледно је да Залог предања, о коме је ријеч, схваћен као царство и слава Божја, постоји прије стварања свијета: њиме се свијет ствара, он се открива првоствореним људима, а послје пада, у Старом Завјету — праоцима и пророцима, да би у оваплоћењу Христовом и Његовом уништењу смрти открио и јавио своју пуноћу, вршећи очишћење, просветљење и обожење вјерних у Цркви. Ово јасно свједочи да Залог свештеног Предања није исто што и текст Светог Писма него нешто друго, и да се може спознати непосредно, преко обожења, без посредовања текста Светог Писма. Имајући у виду ту разлику свети Григорије Палама каже: „Онај који га је (Христа) задобио преко држања божанских заповијести, нема потребе за изучавањем Писма, јер и без њега посједује њихово тачно познавање, тако да је чак у стању да буде учитељ сигуран и онима који учењем ходе, као Јован (Крститељ) и Антоније (Велики).”

Но ипак, Свето Писмо није нешто различито од Залога Светог Предања, будући да је оно његов део, и будући да је залог садржан у Светом Писму. То не значи, међутим, да је Залог и истовјетан са Светим Писмом, јер се он поистовјећује са Црквом. Свето Писмо се управо стога и не може поистовјетити са Светим Предањем јер је ово друго општи (а не дјелимични) израз Цркве. Но то опет не значи да постоји било каква разлика између Залога тј. Цркве, у Светом Писму и у Свештеном Предању.

И поред овога, Црква онако како је описана у Старом и Новом Завјету, не постоји сама по себи у Светом Писму, постоји само описно и у изразу. Она претставља и сачињава Свето Предање, од пре стварања свијета до краја вијека, као тијело и невјеста женика Христа, који је чокот на коме живе и доносе плод лозе. Другим ријечима, Христос, или Залог Свештеног Предања, постоји у Светом Писму и дјејствује кроз њега, само онда када се Свето Писмо чита и тумачи у Цркви, тј. само онда када тумач спада у ред обожених и просвећених „у најмањој мјери”. За оне који читају Свето Писмо ван Цркве, Залог остаје скривен, јер иако Свето Писмо свједочи о Залогу и садржи га у себи, ипак, Свето Писмо не тумачи само себе: његов тумач је Црква, и то свети у њој који су обожени, који заједнички посједују један и исти опит и откривење божанске славе. Опис обожујућег и бого јавног опита (искуства) пророка и апостола, који постоји у Светом Писму, то није и не може бити, сами опит откривења славе Христове, јер сам опит и слава Божја превазилазе било какво чулно или умно искуство и опис. Све ово потврђује да је апсолутно немогуће научно употребљавати за суштинско тумачење Светог Писма критерије, који не припадају ерминевтичком предању обожених људи.

Треба обратити особиту пажњу и на факат да је Свето Писмо само по себи књига тајанствена и неприступна световном природном човјеку, као и критеријумима свих научника и философа, будући да између онога што је нестворено и творевине не постоји никаква сличност. Бог остаје тајанствен и скривен чак и у откривењу обоженом пророку, апостолу и светом, јер божанска слава и заједништво у њој, превазилази и ум и чула, без обзира на то што се цео човјек прослав-

ља и обожава у оваплоћеном Логосу. Са тог разлога онај који употребљава научни или философски метод, и који има чулно искуство за полазну тачку и логичке категорије познања као и (по схватањима неких) надексперименталне категорије тобожњег чистог и непомешаног ума, ослобођеног оног што је акцидентално (случајно), — такав аутоматски изврће смисао Светог Писма. Смијешно је чак и помислити, не само са духовне већ и са научне тачке гледишта, да је могуће да протумачи правилно Свето Писмо онај тумач који појма нема о слави Христовој откривеној пророцима и апостолима. Као мјерило и правило тумачења Свештеног Предања и Залога у њему, у које спада и чији је део Свето Писмо, Црква признаје само прослављене и обожене пророке, апостоле и свете Оце, а никад случајног научника, коме је врло често непознат не само пут који води ка заједничарењу и задобијању славе Божје, него чак и само постојање тог заједништва или обожења с ове стране гроба.

Они којима је непознат овај опит задобијања, од стране пророка, апостола и светих, Царства Божјег, и који не схватају истовјетност и значај те истовјетности откривене славе Логоса у оба Завјета и у Цркви, неспособни су да уђу у траг и да схвате апсолутно јединство и истовјетност пророчког, апостолског и светитељског учења. Отуда такви измишљају постојање разних врста „теологија” у два Завјета и у Цркви. Ову несигурност франачко-латинских потомака, неки стручњаци с рајетинским духом (који су изгледа привикли од дјетињства да се диве свему што је туђе) покушавају да уведу у православно богословље као тобож нешто научно. Такви, шта више, сматрају себе свјетилима и спасиоцима православних од њихове тобожње заосталости. Али као што смо видјели, они нити су прави научници, ни светихоници ни спаситељи. Они просто покушавају својим ненаучним методама увезеним са Запада, да истисну из свијести и савјести православног народа ауторитет *обожених* људи, и да га замијене — својим ауторитетом. Међутим, народ је бољи зналац и већи научник од њих; зато их просто не признаје за своје, одајући поштовање светим моштима обожених Отаца својих и упознавајући Бога кроз њихов живот и благодатна дјела.

Једно је јасно: између Старог и Новог Завјета и између Светог Писма и Свештеног Предања, не постоји и не може да постоји разлика или противречност — у богословљу и духовном животу. То са разлога што је откривење Бога у слави преко Логоса у Духу Светом — пророцима, и кроз оваплоћење Логоса — пророцима, апостолима и светима, — у њима потпуно истовјетно, као један и исти Залог живота. Главна разлика између Завјета је у томе што је Логос јавио Бога Собом у Духу пророцима прво без плоти, а у оваплоћењу је открио славу Своју и божанство, кроз Своју људску природу од Дјеве рођену. Згазивши потом смрт и даровавши људима сталну заједницу славе Своје, открива од тада Себе пријатељима Својим, у пријатељима, из вијека у вијек.

Црква учи истинито о Богу јер је она Христос, који царује заједно са пријатељима Својим, и заједно са њима предаје Себе вјернима као Залог, преко Светог Писма и Светих Тајни. Овај Залог и Предање

су исто ; изражавају се Светим Писмом и цјелокупним црквеним животом, који, узет у цјелости, и јесте Свето Предање. Са тога разлога, непогрјешивост се не ограничава ни временски ни просторно. Она је својство Цркве. Залога и светог Предања, и садржана је у Светом Писму, али само онда када је оно унутар светотајинског живота у Христу, обожених и вјерних људи. То зато што се у центру светог Предања налази сабор око Христа Његових пријатеља: пророка, апостола и светих, који познају Бога кроз Христа у Духу, као што пријатељ зна пријатеља свог. Кроз своје обожење они постају заједничари по благодати, непогрјешивог по природи Христа. Што се пак тиче вјерника, они заједничаре у Христовој непогрјешивости преко тих и таквих Његових пријатеља и преко епископа, који посједују апостолско прејемство, уколико остају вјерни, заједно са клиром, учењу пријатеља Божјих, и уколико њихови вођи богословствују сагласно јасним упутима обожења обожених, ограничавајући се духовно и методолошки на њихове ријечи и схватања.

Премда је Свето Писмо богонадахнуто и учи у Цркви о Богу и његовим односима са свијетом непогрјешиво, ван Цркве као Тијела Христовог, новог Залога светог Предања, оно не учи непогрјешиво, јер јој недостаје ерминевтичка енергија Светог Духа: њу тада замјењује енергија критерија који су туђи обожењу. Пријатељи Божји уведени Духом Утјешитељем у сву истину, знају шта ради Господ. Онај који се налази изван заједнице пријатеља Божјих и који не следи са смирењем њиховом учењу, тај нема кључ за Свето Писмо, јер се налази ван Залога Предања, и према томе — ван истине.

Центар Свештеног Предања је јединство и обожење пријатеља Божјих, остварено славом и царством Божјим и оваплоћеним Логосом Његовим у Духу Светом. „Славу коју си ми дао ја дадох њима, да буду једно као што смо ми једно. Ја у њима и ти у мени, да буду сасвијем једно, и да позна свијет да си ме ти послао и да си љубио њих као мене што си љубио. Оче, хоћу, да и они које си ми дао буду са мном гдје сам ја; да гледају славу моју коју си ми дао, јер си ме љубио прије постања свијета.” (Јн. 17, 22-26).

Први који су окусили и видјели ову славу Христову били су пророци Старог Завјета, Јован Крститељ и апостоли Петар, Јаков и Јован на Тавору на дан Преображења. Највиши могући степен гледања славе Свете Тројице у овом животу имали су апостоли на дан Педесетнице. Да се оваје ради о виђењу славе Божје с ове стране гроба, јасно се види из Христових ријечи:...” да позна свијет да си ме ти послао. ”. Слично виђење славе Божје имали су и првомученик Стефан и апостол Павле. Апостол Павле поставља шта више јављања у слави васкрслог Господ, заједно са смрћу, погребеном и Његовим тридневним васкрсењем, у центар Светог Предања.. „Јер вам најприје предадох, каже Апостол, што и примих да Христос умрије за гријехе наше, по Писму, и да би укопан, и да уста трећи дан, по Писму, и да се јави Кифи, потом једанаестици апостола; а потом га видјеше једном више од петстотина браће, од којијех многи живе и сад, а неки и помријеше; а потом се јави Јакову, па онда свима апостолима; а послѣ свију јави се и мени као каквом недоношчету.” (1 Кор. 15, 3-9).

ТАЈНА КРСТА И ВАСКРСЕЊА

Б) Предуслов овога гледања или сазерцавања нестворене славе Божје, тј обожења, јесте љубав која не тражи своје, и пријатељство једнога са другим и са Богом, које се постиже кроз благодатно искоренење самољубља. Васкрслог Христа свијет више не види. Виде га само обожени светитељи. „Нећу вас оставити сиротне; доћи ћу к вама. Још мало и свијет ме више неће видјети; јер ја живим, и ви ћете живјети. У онај дан знаћете ви да сам ја у оцу своме, и ви у мени, и ја у вама. Ко има заповијести моје и држи их то је онај који мене љуби а који мене љуби тога ће љубити Отац мој; и ја ћу га љубити и јавићу му се сам.” (Јн. 14, 18-21).

Све ово значи да обожење или Боговиђење, гледање славе или божанства или Царства Христовог, претпоставља радикалну промјену духовног човјековог стања. Човјек треба да од роба или плаћеника или непријатеља, постане пријатељ Божји. Да то пријатељство с Богом није исто што и световно пријатељство види се јасно из тога што је Христос, тек пред распеће Своје, после дугог општења са апостолима, рекао им: „Ви сте пријатељи моји ако творите што вам ја заповиједам. Више вас не називам слугама; јер слуга не зна шта ради господар његов него вас назвах пријатељима јер све што чух од Оца својега, ја вам казах.” (Јн. 15, 14-15). Ово пријатељство се задобија уз помоћ благодати и сарадње човјекове, преко измирења човјека са Богом, посредством тајне крста и васкрсења. Апостоли су постали пријатељи Христови, и то управо пре голготске крсне жртве, зато што су узели крст Његов и пошли за Њим. Без ове тајне нема измирења са Богом. Према томе, у центру светог Предања стоје обожени пророци, апостоли и свети пријатељи Христови и очевидци свједоци Његовог божанства, који су постали и постају заједничари тајне крста и васкрсења, и кроз њу другови Христови.

Из свега досад реченога да се закључити, да ко не прихвати за темељ и услов богословља — обожене свете, не може задобити познање Христа, нити је у стању да зна шта је пророк а шта апостол. Протестанти који одричу светитеље, и римокатолици којима је обожење непознато, откинути су од златне нити светог Предања и апостолског прејемства, па су према томе, изван истине, будући да је обожење Оних који се пењу по лествици обожења једини незаблудиви и непогрјешиви мост који води вјерне ка Христу и ка учешћу у слави и Царству Његовом.

Када, дакле, тражимо тачно опредељење светог Предања — шта и како прима, чува и предаје примаоц, чувар и предаваоц пријатељ Христов — можемо рећи: он, преко обожења или боговиђења или сједињења са Христом, прима, чува и предаје тајну крста и васкрсења, и у њој Оца кроз оваплоћеног Логоса у Светом Духу. Христос дејствује преко Својих пријатеља и апостолских прејемника епископа, у тајнама Цркве, тајну крста и васкрсења. На тај начин они који имају заруке Светога Духа, задобијају стално заједништво првог васкрсења, које припада пријатељима Његовим с оне стране гроба.

Тајна крста и васкрсења, то је уствари божанска слава, величанство и љепота у којој обитава Пресвета Тројица; она постоји вјечно прије створења свијета, све прожима, колико је творевини могуће да је смјести, и постаје по достојанству причасна на разне начине. То је љубавна Божја енергија, која не тражи своје, и превасходи све тварне категорије и свако ангелско и људско искуство, било чулно било духовно. Она је истовремено и мучитељна сила, која уништава гријех и силу противника воље Божје, усавршавајући, колико је то могуће, и непокајане непријатеље Божје кроз њихово мучење. Тајна, дакле, крста и васкрсења, скрива се у тој нераздјељиво дељивој и многоразлично дариваној простој и јединственој слави и енергији Божјој која и јесте она божанска сила и благодат која је првјенствено образовала и образује свето Предање, кроз очишћење (собом) и просветљивање вјерних и обожење оних који се обожују.

Бог који се обукао у неприступну свјетлост као хаљину, раздјељује се нераздјељиво, у оном што је дјељиво (творевини); и дијели се недјељиво у дјељивом; и умножава се неумноживо у Својим енергијама и даровима; и постоји цео несмјестиво и неограничено у свакој Својој енергији и сваком дару, обухватајући Собом све енергије којима је окружен. При свему томе, Он остаје неизмјенљиво триипостасан у свим по природи Својим односима, и просте природе, тј. Своје надсуштаствене скривености.

Ова сила крста и васкрсења, то је нераздјељиво раздјељивана и сходно достојанству свакога, причасна љубав Божја, која дјејствује и постоји у Богу прије постања свијета, дјејствује у стварању и управљању свијетом: прије појаве Мојсејевог закона, послије закона, прије оваплоћења, у оваплоћењу, прије крсне жртве, у крсној жртви и после крсне жртве; чини крсну жртву, тј. силу васкрсења, присутну и дјелатну у божанској Евхаристији и Тајнама, којом се остварује очишћење, просветљење и Обожење. Тајном крста и васкрсења и Својом крсном жртвом, Христос, са Оцем и Духом Светим, измирује Себе са свијетом и храни вјерне, дајући им мужественост и духовно узрастање ка Обожењу.

Треба подвући да је тајна или сила крста и васкрсења, нестворена енергија или својство надсуштаствене скривености; њега Бог не задобија, оно му вјечно припада по природи. Према томе измирење крсном жртвом нити што додаје нити што одузима од Божје љубави према свијету. Отуда, измирење човјека и Бога не може никуком случају бити схваћено као помирење два узајамна непријатеља. Бог никад не постаје да буде пријатељ и непријатељима Својим, по преизобиљу Своје љубави. Управо стога свети Јован Златоусти, тумачећи апостола Павла, пише: „Измирите се с Богом”! — Апостол не каже: измирите Бога са собом, јер није Он непријатељски настројен већ ми; Бог никад не непријатељствује”. Бог постаје „непријатељ” и мучитељна сила само са тачке гледишта оних који се по сопственој вољи и настројењу супроте љубави Божјој. С тога разлога, човјек а не Бог се измирује тајном крста, и преко тог измирења преображава се од непријатеља у пријатеља Божјег. На тај начин он силом крста постаје заједничар Христовог васкрсења. Кад стање обожења постане стално, тајна крста постаје васкрсење за оне који се обожују.

ОБОЖУЈУЋА И ОГЊЕПАЛНА СИЛА БОЖЈА

Ова тајна крста, која је истовремено и тајна васкрсења за оне који потајно заједничаре у њој, и јесте управо она *сила*, која садржи и образује свештено Предање, разграничавајући га од старог свијета обмане и пропасти. Они пак који се супроте вољи Божјој, особито у односу на Обожење тајном крста, постају својим гријесима и слепилом непријатељи Божји, па чак и онда кад сами уобразице и мисле да су у добрим односима с Богом. Други опет гледају на Бога као на непријатеља, и поред стварне љубави и пријатељства Божјег према њима. Због отврдлости таквих емоционалних наиваца, који сматрају и замишљају Бога као непријатеља, љубав и пријатељство и обожујућа благодат, слава и царство и мјесто и обиталиште Божје, — дају се и откривају таквим непокајаним наивцима и непријатељима Божјим, као вјечни огањ, крајња тама и мјесто мучења.

Залог и свештено Предање, то је област и „мјесто” очиститељне просветљујуће и обожујуће силе Божје; пакао пак је исто тако мјесто очиститељне силе Божје, али огњепалне и мучитељне. Просветљујућа огњепална, обожујућа и мучитељна сила Божја једна је и проста, али се и раздјељује недјељиво у односу на оно што је дјељиво (тварна бића) према ставу (достојанству) оних који је примају или не примају Сви задобијају или ће задобити познање истине Христовог откривења у слави, али неће сви постати и заједничари те славе. Недостојни славе, мучиће се гледањем нествореног огња, и то њихово стање у мјестима мучења, биће за мучене њихово спасење.

Ево шта пише о томе апостол Павле: „Темеља другог нико не може поставити, осим онога који је постављен, који је Исус Христос. Ако ли ко зида на овоме темељу злато, сребро, драго камење, дрва, сијено, сламу, свакога ће дјело изићи на видјело; јер ће дан показати, јер ће се огњем открити, и свако дјело показаше огањ као што јест. И ако остане чије дјело што је назидано, примиће плату. А чије дјело изгори, тај ће поднети штету, а сам ће се спасти, али тако — као кроз огањ.” (1 Кор. 3, 11-15)

При описивању пакла употребљавају се антитезе: „огањ” — „тама”, које одговарају изразима „свјетлост” — „мрак”, „свијетли облак” — „сјајни мрак” који на надуман начин окриљује и осветљује прослављене и обожене примаоце откривења. И управо, као што је слава Божја у богојавном искуству пророка, апостола и светих „свјетлост” и „мрак” (*гнофос*), који се јавља у виду свијетлог облака, а тај облак обухвата, изнутра освјетљује и прожима и истовремено превазилази сваку духовну и чулну категорију, — исто тако бива и код оних који се муче: иста та слава и иста свјетлост јавља се као „огањ који спаљује”, и „крајња тама” и „мјесто мучења”; вјернима пак који још нијесу савршени, сјајни облак се јавља као „дим муњесјајни”.

Тако, док се сироти Лазар, примљени у наручје Аврама, радује, дотле се богаташ, који није примљен али је истину познао, мучи гледањем те исте стварности. Аврамов одговор богаташу: „Имају Мојсеја и пророке”, значи просто да су пророци видјели Бога у „сјајној

тами", и да су схватили да је та иста „свјетлост — тама", за оне који не воле Бога и не извршавају Његову вољу, — огањ који спаљује, крајња тама, и мјесто мучења.

Недовољно очишћеном вјернику, који не узлази на Гору (Синајску), остајући лишен боговиђења, поручује св. Григорије Богослов: „да гледа Гору задимљену и муњама освјетљавану, која је претња и чудо за оне који нијесу у стању да се попну на њу." Што се тиче питања пакла, о коме смо говорили, исти овај Светитељ каже следеће: „Онај којим је нижи део завладао (тјелесност), и који се до те мјере погрузио у иловачу, да није у стању да подигне очи према зорама истине; који поставши свише и будући призван у небеске висине, и није у стању да овлада оним што је доле, — тај биједник пун је слепила, макар у изобиљу посједовао земаљска блага. И утолико више, уколико се више изобиље игра са њим, и уколико је увјеренији да постоји неко друго добро изван стварног Добра. Жањући зао плод зле памети, или ће бити осуђен на таму, или ће видјети као *огањ* Онога кога није познао као *свјетлост*."

Из реченога се јасно види, да и паклени опит огња и таме, превазилази чула, ум и разум. Међутим, тај паклени мрак не може бити окарактерисан као незнање, или недостатак, или празнина, сходно ставу који одговара чисто философској форми апофатичке теологије. Да се апофатичко богословље старозавјетног и новозавјетног Откривења, као и учење светих Отаца, односи и на пакао, и да правилно поимање пакла посједују искључиво они који су се удостојили обожења, о томе потанко говори св. Григорије Палама, који на следећи начин резимира учење Цркве по том питању: „Они који сматрају да је уопште немогуће доживјети оно што је божанско, и да је немогуће видјети Бога као надсвјетлосну свјетлост, него да се Он само разумом може сазерцавати (ово је било учење Варлама, који у томе следује Августина и франачколатинско предање), личе на слијепце који осјећају само сунчеву топлоту, и неће да повјерују онима који имају очи, да сунце уз то и сија. Ако слијепци још покушају да убјеђују оне који виде, да сунце, које је сјајније од свих небеских тијела, није свјетлост, испашће смијешни онима који имају чуло вида. Исто тако, биће оплакани и они који се слично односе према свепревасходном „Сунцу правде", и то не само од истинских духовних видилаца, него и од оних који им вјерују. Такви су за оплакивање, не само зато што, — док Бог по преизобиљу Своје доброте према нама, невидљиво снисходи из своје свеизузетности и несхватљивости и неизрецивости, по неисходној својој надсуштвеној сили, постајући доступан и видљив за ум, — они остају без љубавног жара према очевидном и по себи појмљивом том еросу (љубави), него и зато што неће да следе ни свете, који својим учењем руководе и човјекољубиво упућују према оној свјетлости. Стога доспевају на руб пропасти, покушавајући да повуку за собом и своје послушнике, да би их имали за друштво када „угледају као огањ", по Григорију Богослову, „Онога кога не познаше као свјетлост", и коме не повјероваше. А тај огањ је мрачан, боље речено, истовјетан са тамом којом пријети Еванђеље. Он је, по ријечи Господњој, спрем-

љен ђаволу и анђелима његовим". Тај мрак, дакле, није просто чулан, јер је спремљен и за лукаве анђеле који немају чула; он није просто ни незнање, јер они који сада вјерују наследницима таме, знаће га много боље, јер „свака плот исповиједиће да је Господ Исус Христос у славу Бога Оца, Амин."

ЕГОИСТИЧКИ ЕВДЕМОНИЗАМ И ЉУБАВ КОЈА НЕ ТРАЖИ СВОЈЕ

Ово откривење, пророцима, апостолима и светима, љубавне и мучитељне силе Божје, коју ће видјети сви људи без изузетка, као свјетлост или као огањ, одмах указује и на корениту разлику која постоји између оваквог учења и платонизма, као и учења протестантског и римокатоличког, августиновски настројеног, по коме виђење суштине Божје повлачи за собом срећу (евдемонију) и отстрањење афективне и волиционе стране у човјеку. Истовремено, постаје одмах јасна погрешна основа дискусије која се води на Западу о благодати, заслугама, добрим дјелима, вјери, релативном и апсолутном предодређењу.

У свим франачколатинским системима, било римокатоличким било протестантским, добра дјела заслужна или сама по себи, или са разлога „неодољиве" благодати која им претходи, или опет као свједочанство предодређености за спасење онога који их твори, — средства су преко којих вјерник стиче задовољење или одстрањење својих жеља, кроз интелектуално виђење божанске суштине. Виђење (визија) божанске суштине је награда или плата за дјела постигнута кроз „неодољиву" или „неодољиву" благодат, или је резултат благодатног учвршћења разума на путу ка евдемонији. Оно се међутим не сматра као унутрашња промјена себичне и самољубиве љубави у несебичну љубав која не иште свога, преко божанске благодати. Промјена постигнута благодаћу, није као код нас промјена саме љубави путем обожења, већ само промјена објекта љубави кроз њено окретање са промјенљивих на непромјењива бића ради стицања уживања (евдемоније). Са тога разлога, казна значи — лишење човјека од стране Бога овог виђења божанске суштине, што значи лишење уживања. Ово се међутим противи, као што смо видјели, библијском и отачком учењу, по коме се казна не састоји у лишавању виђења славе Божје, већ у човјековом неуспјеху да буде сарадник Божје благодати, ради задобијања путем обожења љубави која не иште своје, због чега види Бога као огањ а не као свјетлост.

Већ смо запазили да су управо са горе наведеног разлога франколлатини схватили вјечни огањ као нешто тварно. Додајмо томе да су они погрешно тумачећи оно што отачко Предање говори о усавршавању у „средњем стању", огњем Божанства, оних који су на путу обожења, дошли до закључка да постоји одвојено мјесто од Раја и Пакла, у коме бивају кажњавани и очишћавани, опет тварним огњем, они који још нијесу савршени и који се припремају за блажено виђење божанске суштине. Треба запазити да за франколлатине и њихове потомке римокатолике постоји духовни прогрес у „средњем ста-

њу", док у Рају влада статичност на разним степенима среће (евдемоније).

Неопходно је нагласити да, за разлику од оваквог схватања, библијско и светоотачко учење о савршенству не прихвата статичност ни за „средње“ ни за коначно стање блаженства. Онострано средње стање спасаваних, или још необожених, завршава се обожењем. После првих стадија обожења с ове и с оне стране гроба, ход према вишим стањима савршенства је *бескрајан*. Људи, па и анђели, створени су релативно савршени, да би се усавршавали вјечно и бесконачно. Овај бесконачни духовни напредак и послије смрти, али и послије коначног васкрсења и обновљења првобитног стања, нема никакве везе са казнама у тобожњем чистишту, „очишћењима“ и „задовољштинама“ божанске правде, преко тварног огња франколатина и римокатолика.

Свакако, анђелски еони и људско вријеме неће бити избрисани сијањем над свима славе Божје и њеним сазерцавањем са људске стране, као што се то дешава у схватањима блиским платонизму, будући да ће увијек постојати и за људе и за анђеле замјењивање једног стања савршенства другим.

ПРАВОСЛАВНИ СИНЕРГИЗАМ

Из свега реченога да се закључити, да се богословље обојужујућих се, засновано на сазерцавању у Богу, поистовећује са њиховим животом, тј. са њиховим учењем о савршенству. То стога што је опит обожења почетак највишег степена савршенства. Сила пак Божја, која усавршава оних који се обојужују и чини их пријатељима Божјим, налази се, као што смо већ рекли, у тајни крста и васкрсења. Подвлачимо да за разлику од августиновских западних схватања о благодати, тајна крста и васкрсења није просто енергија Божја и дејство на човјека, већ да оно претпоставља човјекову сарадњу. Очигледно је из свега што смо до сада видјели да је ова сарадња основно својство и карактеристика за односе између Бога и Његових пријатеља и да је она као таква суштински део светог Предања и ерминевтичког понирања у њега од стране обојужујућих се; и то до те мјере, да без те и такве сарадње, не би могао да постоји ни изабрани народ, ни Свето Писмо, ни Богородица, ни оваплоћени Логос, ни од људи сабрана Црква, и то једноставно стога што не би могло бити — пророка, апостола и изабраних светих. Свето Предање не постоји нити може да постоји — без благодати Обожења. Постоје многе вјероисповјести које не знају шта је то обојужујућа енергија која снисходи на оне који се обојужују. То је потпуно природно, јер одсуство обожених пријатеља Божјих повлачи за собом отпадање од истине и губљење Залoga, па отуда и одвајање од светог Предања и Цркве.

Обожење је, дакле, неопходно средство којим Бог обрађује лозе на Чокоту и омогућује им да узрастају и плод доноси, уз сарадњу оних који га примају, који, поставши пријатељи Божји и христо-

си и богови по благодати, постају вође народа Божјег, као по преимућству носиоца Залога и Светог Предања. Неопходно пак средство усавршавања оних који су у стању обожења, али и „најамника” и „слугу”, јесте распињање жеља и кроз њега искорењивање самољубља, дубоком унутарњом вјером и безграничним послушањем вољи Божјој. Усавршавање послушањем важи за анђеле прије пада ђавола и демона, за које нема више покајања после пада. За људе је послушање средство савршенства и прије и после пада. Послушање, међутим није самоциљ, тј. није му сврха како би човјек својом ропкошћу и трговачком размјеном задобио неко статично стање среће, које води овјековјечењу ропског и себичног односа према Богу. На степену „роба” и „најамника” човјек постаје заједничар Божјег савршенства, кроз задобијање у Христу очиститељне и просвјетљујуће тајнокрстовске благодати, која чисти ум од страсти, освјетљује, освјећује, даје праведност и оживљава цијелог човјека. Уз то она омогућује човјеку, уз његову сарадњу, послушност до смрти вољи Божјој преко које благодат Божја претвара и саму послушничку себичност у несебичну љубав. Тако се човјек обожује и постаје пријатељ и сарадник Божји, и брат и благодатни сацар Христу, и усиновљеник Богородице Дјеве.

Ево шта о томе пише на основу Мојсејевог живота, св. Григорије Ниски: „У почетку смо рекли, ако нијесмо заборавили, да је савршени живот онај чијем напретку не може постати препрека никакав опис и дефиниција савршенства, и да је пут душе ка савршенству — вечно узрастање живљења бољему. Дошавши пак на крај описа живота Мојсејева добро би било да потврдимо ту нашу дефиницију савршенства. . . . примјењујући је на сам живот: бити познат Богом и постати Његов пријатељ. Јер управо се у томе и састоји истинско савршенство, да човјек не престаје са рђавим животом из ропског страха од пакла, и да не чини добро због награде, уновчујући врлински живот неком врстом трговине и замјене, него превиђајући све, чак и оно што му је обећано кроз наду, једино сматра за страшно губитак Божјег пријатељства; и сматра за једино узвишено и љубави достојно то да постане пријатељ Божји, у чему се, по моме мишљењу, и састоји савршенство живота”.

Из наведенога, али и из читавог дјела Григорија Ниског о Мојсејевом животу, као и уопште из светоотачког учења, очевидно је да савршенство постоји већ у Старом Завјету, који свједочи јасно о постојању Божјих пријатеља праведника и прије и после Закона, као што Нови Завјет свједочи о њиховом постојању прије Голготске крсне жртве. То стога, што тајна крста, која дјејствује измирење између човјека и Бога и чини човјека пријатељем Божјим, иако је истовјетна са Голготском крсном жртвом, с обзиром на ипостасно јединство (у Христу) и општење својстава које произилази из тог јединства, ипак се од ње (Голготске жртве) и разликује, будући да јој претходи (као „образ”) и да дејствује измирење и прије ње, тј. прије оваплоћења, па чак и прије Мојсејева закона. (О овоме, опширно говори св. Григорије Палама у својој једанаестој бесједи „О крсту”).

Треба и то подвући да је сила крста која ствара Свето Предање, онај крст, који узима сваки вјерник на путу обожења. Под тим крстом се међутим не подразумевају, као што многи мисле, оне тешкоће са којима се срећамо у животу. То је крст добровољног подвига, који хришћанин узима на себе, да би се ослободио од ропства ђаволу и гријеху, преко држања послушности вољи Божјој до смрти, којом задобија обожење, преко очишћења и просветљења. Према томе, спасење људи и њихово обожење, не састоји се просто у Христовом распећу за људе и у дејству на „предодређене“ неке тобожње неодољиве благодати која извире из Голготе, и која остварује усвојење плодова (по западњачком изразу „заслуга“) крсне жртве, ради задовољења евидемонистичких жеља. Напротив, сваки хришћанин је дужан да се и сам разапне, и то не случајно или по слијепом или апсолутном предодређењу, већ добровољно својом сопственом вољом, као што се и Христос разапео, јер се само таквим добровољним разпињањем постаје заједничар тајне крста, која преображава самољубивог човјека у Божјег пријатеља и бога по благодати.

Са овог разлога, протестантска јерес је осуда монашког подвижништва, а монаштво франачколатинске традиције је непотпуно, јер оно: а) чини добра дјела за плату, без да тражи обожење, које му је непознато и б) употребљава животна страдања за тобожње „задовољење“ божанске правде, да би тиме избјегло франачколатински огањ пургаторија и његове муке.

„ЗАСЛУЖНА“ ДЈЕЛА И НЕСЕБИЧНА ОБОЖУЈУЋА ЉУБАВ

Суштински део Светог Предања такође је и из несебичне обожајне љубави и пријатељства са Богом извирућа смјелост светих пред Богом, који доживљавају тајну обожења и с ове и с оне стране гроба. У ту смјелост и пријатељство с Богом нада се народ Божји, призивајући заступништво пред Богом Богородице и светитеља. О томе пријатељству и смјелости пред Богом и заступништву светих, које се заснива на тајни крста, тј. на тајни Обожења, јасно говори сам Господ Христос: „Од ове љубави нико веће нема, да ко душу своју положи за пријатеље своје ... Назвах вас пријатељима; јер вам све казах што чух од Оца својега. Ви мене не избрасте, него ја вас изабрах, и поставих вас да ви идете и род родите; и да ваш род остане, да што год заиштете у Оца у име моје да вам да. Ово вам заповиједам да имате љубав међу собом” (Јн. 15, 15 — 17).

Плод о коме се овдје говори, не значи западњачка „заслужна“ или од тобожње „неодољиве“ благодати настала дјела, већ љубав која не иште своје-оних који задобијају обожење; љубав која се разпиње за ближњег као Христос. Добра дјела су немоћна сама по себи да припреме човјека да види Бога као свјетлост и да задобије смјелост пред Богом за браћу своју, сличну оној коју је имао Мојсије и Апостол Павле, који су се молили да буду лишени личног спасења ради спасења других. Таква обожајна љубав пријатеља Божјих,

у стању је „да заустави гњев против Израилћана, јер Бог мијења сопствени суд, да не би ожалостио пријатеља свога.” Добра пак дјела сама по себи ван обожења, личе на лишће осушене смокве (Мр. 11, 13—14. 20) које, кад нема за плод обожајну љубав у Христу, није у стању да дарује измирење са Христом нити пријатељство љубави „која не иште своје” (1 Кор. 13, 5). Јер само таква љубав је плод који остаје, тако да онај који има такви плод, кад затражи нешто од Оца у име Христово, добиће.

Ово што смо рекли о пријатељима Божјим и њиховој смјелости, постаће јасније, кад се узме у обзир општа деоба степена савршенства, наведена у ријечима св. Григорија Ниског. Роб твори вољу свог господара из страха, најамник ради за плату, пријатељ све што ради, ради као израз плода несебичне љубави обожења. Обожењем, или обасјаношћу, или Боговићењем, пријатељ Божји приближава се стању безгрјешности, да би га на крају својом тјелесном смрћу и задобио и потом у бесконачност усходио на више степене савршенства. На тај начин он ураћа многим родом, и род његов остаје. С тачке гледишта корисности за свијет, овај плод може да остане за многе скривен и да изгледа као некористан, особито онда ако га не прате опектакуларна добротинства, допадљива социјалној себичности мноштва. Прави међутим хришћани, познају пријатеље Божје, одају пошту њиховим светим моштима, и траже њихово смјело заступништво пред Богом, предајући се у њихове руке, да их воде и руководе у духовном животу.

Изобилни плод Обожења има двоструки карактер: карактер љубави и истине. Зато онај који је обожен, истовремено је онај који истински воли љубављу пријатеља Божјег, и онај који том и таквом љубављу познаје истину. Тај пак изобилни плод није резултат научног истраживања и рационалистичке и дијалектичке генијалности, него искључиво резултат учешћа оних који се обожују у тајни крста и васкрсења, тј. њиховог причешћивања Христовом славом и царством. „Ако зрно пшенично паднувши на земљу не умре, онда једно остане; ако ли умре много рода роди. Који љуби душу своју изгубиће је, а ко мрзи на душу своју у овом свијету, сачуваће је за живот вјечни.” (Јн. 12, 24—25).

ОБОЖЕЊЕ — ИЗВОР НЕПОГРЈЕШИВОСТИ

Онај који постигне, тајном крста и васкрсења, очишћење ума од страсти, кроз ослобођење од дејства демона, и који превазиђе обожењем на крштењу задобијено просвјетљење, поставши Христов пријатељ, — само такав може бити и јесте прави богослов и духовни отац, пошто буде уведен Духом Утјешитељем у сву истину, као Апостоли на Духовдан. Тајном крста дакле задобијено обожење и виђење славе Божје и царства, извор је и темељ духовне и догматске непогрјешивости у Цркви (чуваног) Светог Писма и Свештеног Предања, и на тај начин носилац догмата и у Христу духовног живота.

Ево шта о томе благовјести св. Григорије Палама: „Тако у Богу сазерцавање и божанска тајна крста, не само што ослобађају душу од злих страсти и њихових твораца демонâ, него изобличавају и зломислена учења и њихове заштитнике, и искључују их из врта света Цркве Христове, у којој нам је дато да сада празнујемо и показујемо (постојање) божанске благодати и енергије крста у Оцима — прије крста. (Беседа 11).

Треба и то истаћи, да пророци и апостоли не само што су знали да разликују дејство и дјела Божја у историји (као што сматрају неки од савремених тумача Библије), него су видјели и чули и „разговарали” са нествореним енергијама Божјим, тј. са славом, свијетлим облаком, огњеним стубом, божанством, царством и благодаћу Божјом, и преко њих са Богом који је у њима (коме припадају). Како? — Надвидним виђењем, слушањем надчујним, надукусним укусом, наддодирним додиром, надмирисним мирисом, надумним знањем, надпојмовним поимањем. Једном ријечју, они су чули и чују „неизрециве ријечи”.

Кад тако обожени човјек постане непогрјешив у односу на Божанске ствари и обожење, онда он сазнаје јасно и очевидно, не само путем размишљања и дијалектички, разлику између нестворених Божјих енергија и створених сила тварног бића, укључујући у то и (распознавање) ђаволских и демонских дејстава. Тако он посједује у највећој могућој мјери с ове стране гроба, дар разликовања духова, који је темељ догматског богословља и у Христу духовног живота Цркве. Они пак који се налазе изван заједнице таквих који поседују тај дар, падају неминовно у јерес и у духовни живот пун заблуда и обмана. Они опет који још нијесу постигли обожење, али који посједују и чувају залог Духа и запаљене свјетиљке, такви се смиравају пред пророцима, апостолима и светима, као пред благодатним боговима и христосима и духовним Оцима, и одлучно прихватају њихову мисао и наук о Богу, очишћењу, просвјетљењу и обожењу, — као мјерило догматског и по Христу духовног учења Светог Писма и Цркве, тј. Свештеног Предања.

Премда је Боговиђење, силом крста и васкрсења, надчулно, надразумно и надумно, оно ипак обухвата собом и ум и разум и осјећања и чула, јер се цео човјек обожује, тј. прославља и постаје Бог по благодати, и види Оца кроз Сина у Духу. Миомир светих моштију, заједно са чудесима која се врше преко њих, опипљиво је свједочанство њиховог обожења, као и васкрсења тијела на крају вијека.

Све ово јасно посвједочује да учење Светог Писма о савршенству нема никакве везе са стојичком апатијом (бестрашћем) ни са ослобођењем од тијела и страдалности (страствености) о којем се говори код платоничара Умртвљење страствености (страдалности) тајном крста, не значи ослобођење разумности или ума од ње већ насупрот очишћење и обожење страствености. Христос као савршени човјек је имао и има по природи беспорочну безупречну страственост (страдалност), невине патње, као што почињу да их имају благодатно они који се обожују, и као што ће их на благодатан начин имати и обожени.

Кад се такво стање постигне, онда жеља савршеног није жеља за собом, него за Богом и ближњим својим; он се не гњеви и не љути због неправди њему учињених, већ због неправди учињених ближњем. Управо зато љубав Богочовјека Христа и оних који се обожују, љубав која не тражи своје, нема никакве везе са стоичком мирноћом и платоничарском срећом (евдемониом), или са хедонизмом и евдемонизмом, било старијих било новијих система и праваца. Као што такође нема ничег заједничког са сентименталним алтруизмом философске етике.

Због свега тога, Христос и његови светитељи одликују се огњеном ревношћу и прије и после гроба, али не и сентименталном љубављу; одликује их топло састрадање за сву браћу који се још на земљи подвизавају, са којом се непрестано саподвизавају и успјешно учествују у њиховој борби за спасење и против демона, као и у свим њиховим породичним, националним и животним бригама. Како? — Својим учењем, примјером, својим светим иконама и моштима и чудима, али првенствено својим посредништвом и смјелим заступништвом пред Богом.

Подвлачимо још једном, да је мистицизам, који проистиче из покушаја екстазе и изласка ума из тијела, из времена, сјећања, непрекинутог или било ког мишљења, као и покушај онтолошког изласка из материје, потпуно туђ учењу о откривењу и духовном искуству обожених душа Светог Писма и Свештеног Предања. Православна подвижничка пракса и теорија о задобијању једнословне и непрестане умне молитве, нема никакве везе са таквом врстом мистицизма, као што је нема ни виђење славе Божје, задобијене обожењем.

Јасно је из свега досада реченог, да непогрјешивост у питањима која се тичу Бога и просвјетљења и очишћења вјерника обожењем, као и уопште догмата и богословља, не припада читавом народу безразлично. Цијела Црква је непогрјешива, јер је Христос Црква, а народ Његов, то су Му удови. Непогрјешивост допире до народа и обитава у њему дејством Духа Светога, који у Себи носи Сина и Оца, — преко обожујућих се пророка, апостола, светих, као и преко клира, који посједује апостолско прејемство рукоположења и истините науке оних који се обожују у Христу. Духовна „демократија“ не постоји ни у Старом Завјету ни у Новом, па ни у Цркви. Као што не постоји ни било какав „сталеж“ теолога, овоземаљских мудраца, самозванаца образованих у неправославним школама, који би имали право да ставе под нож критике учење и катихетски метод оних који су већ задобили обожење, и да сами одлуче шта да задрже од плодова крста и васкрсења, шта да одузму и шта да додају тим плодовима.

По свједочанству Господњем, постоје три врсте људи или три „реда“ у поимању тајни Христовог царства: а) они „спољни“ који се уче царству Божјем у причама, јер „гледајући не виде и слушајући не чују нити разумеју“ (Мр. 4, 12); б) они „којима је дано познање тајни царства небеског“ (Мр. 4, 11); в) они који виде обожењем царство и славу Христову (Христово крштење, Преображење, Педесет-

ница, Стефан пред синедрионом, Павле на путу за Дамаск). Те тајне царства Христовог, које су виђели и виде обожени — тајне су Цркве, тј. крста и васкрсења, преко којих се ученици Господњи ра-запињу свијету и тако задобијају прво васкрсење обожења, и че-кају друго.

ПРЕДАЊЕ ДУХОВНИХ ОТАЦА

О тим тајнама сазнају и вјерници, који су вјерени са Духом, из свједочанства очевидаца, уколико су прикладно поучени и уко-лико имају духовне оце, који посједују дар разликовања духова, или су очевидци славе Христове. У редове оних који су започели обожење и у редове вјерних спадају само они који добровољно, а не случајно, узимају тајном крста свој крст, и тако следују Христу.

Они који желе да живе по Христу, стављају се под руковод-ство православног Предања, преко духовног оца, који посједује дар (харизму) разликовања духова, и кроз то бива способан да правил-но и тачно учи начину на који се узима крст и постаје заједничар тајне крста и васкрсења. Они пак који траже Христа изван уског и тегобног пута и сматрају непотребним добровољно распињање, налазе духовне оце „по овом свијету” мудре, према своме срцу и укусу, и са земним разумом и богословљем.

Према томе, у центру апостолског прејемства, не налази се само непрекинуто прејемство рукоположења од апостолског време-на, већ је његова срж и истинско догматско учење, као и пракса и теорија о духовном животу у Христу, а све то као „плод” очишће-ња и просвјетљења и „изобилни род” обожења. Прекид предања обо-жења, значи одвајање и отсијецање од апостолског Предања, тј. од заједнице у тајни крста и васкрсења, и има за последицу отпадање од благодати и истине. Јасан доказ прекида апостолског прејемства је и отсуство чуда која се преко њих дешавају, као што је то слу-чај, и то на скандалозан начин, у протестанизму. Односна пракса и учење франачколатинског предања не заснива се на предању Обоже-ња, па се као такво, и оно налази ван Светог Предања. Када протес-танти одбацују учење о светима, њиховим моштима, киповима, за-слугама и „сувишним” дјелима, они првјенствено одбацују погреш-но учење о томе франачколатинског предања, а не, бар не свје-сно, и само Православље, које им је, уопште узев, непознато. И не само они, чак ни римокатолици не познају довољно православно учење и праксу о светима.

Догматско и духовно учење Цркве и њена пракса се изража-ва у њеном литургијском и светотајинском животу, у иконама, ар-хитектури, црквеној музици, али и шире: у друштву, филантропији, политици, економији, војсци, просвети — код свих оних који се на-лазе у обожајној заједници обожених, а по могућству и оних који су ван ње.

Критериј и правило за све оно што спада у сферу непосред-ног служења и надлежности Цркве, јесте руковођење вјерника, кроз

очишћење и просвећење, ка обожењу. Једини и јединствени разлог постојања Цркве јесте припрема вјерника за дан Господњи. Ради испуњења тога свога циља, Црква, надахњивана обоженим светима, њиховим богословљем и духовношћу, негује свој литургијски, иконографски, музички, друштвени, човекољубни живот. Критериј пак њихове форме и размјера, остаје увијек — вођење обожењу. Управо зато православно богослужење, химнографија, умјетност, увијек су имали и имају аскетски и подвижнички карактер и усмјереност, без икаквих примјеса дуалистичке метафизике у њиховој основи; са јединим циљем служења духовним потребама на лествици савршенства. Све оно што је водило и води обожењу, увијек је прихватљиво и добродошло, као што је за одбацивање све оно што води духовној статичности, страстољубљу, натуралистичком хедонизму, или овосвјетском женственом емоционализму, екстатичким демонским стањима, итд.

ПРАВОСЛАВНА УМЈЕТНОСТ И КУЛТУРА

Православни иконопис и богослужење, као и музика, очигледно је да имају чисто догматски карактер, и циљ спаситељно-обожајни. Колико је јака црквена увјереност у то, показује и факат, да су најревноснији заштитници догматског карактера црквене умјетности, особито иконописа, били одвајкада и највјернији чувари обожајног Предања: овдје мислимо на монахе и подвижнике православног светог Предања. Догматска основа њиховог духовног живота, било је библијско искуство обожења цијелог човјека; шта више и ткз. бездушне материје, као што се то десило са хаљинама Христовим, које су засјале нетварним Божанством. Отуда, као што је људска природа и плот Христова, преко општења својстава двије Његове природе, извор обожујуће благодати, тако постају њени носиоци и материјални елементи светих Тајни, као и свете одежде и сасуди, свете иконе и свете мошти.

Црква наглашава такође, на основу искуства и учења Богом просвећених и обожених људи, да Свето Писмо, састављено од слова упућених вјернима, у оквирима светоотачког Предања, на њихово спасење и усавршавање, слова која предају појмовима дејства Логоса прије и послије Његовог оваплоћења, као и дјела и мисли пророка, и апостола и светих, — треба да буде што потпуније изражено и у иконама, којима су вјерни дужни да одају поштовање, како би се преко њих све то запечатило и урезало у њиховом сјећању. Колико год је неопходно за спасење и усавршавање вјерних Свето Писмо и символ крста и Христових страдања, као и материјална страна за св. Тајне, исто толико су нужне и свете иконе и свете мошти, за поуку, угледање и освећење вјерних. Без њих је немогуће узићи уз степенице савршенства, јер је основа човјековог спасења непрестано сјећање на Бога, на Његову силу и вољу, кроз Христа, у животима пророка, апостола и светих. Свете иконе и свете мошти светих, потстичу на непрестану љубав, поклоњење и одавање

почасти насликаним првообразима и преко њих на обожавање, љубав, и оданост Христу, Богу Оцу и Духу Светом; и оне помажу за царење у душама вјерних Хриstopодобне побожности, тим непрестаним сјећањем на Њега, на св. Богородицу и на светитеље.

Основа православне умјетности је, као што рекосмо, аскетска и херојска усмјереност према Обожењу. Она је у пуној сагласности са духовном и историјском стварношћу, и никада резултат фантазије и маште умјетника, као што је то случај са умјетношћу франачколатинске традиције, која је нажалост извршила знатан утицај и на православне последњих вјекова, како својим богословљем, тако и архитектуром, иконографијом и музиком.

Имајући увијек пред очима виђење славе Христове на Дан Господњи, Свето Предање има за прву бригу старање о припреми вјерних за тај последњи Дан, како би то боговиђење било за њих Обожење а не пакао. Сем тога, Предање освећује успут све оно што је пријемчиво за Христово освећење, као напр. политику, економију, просвету и уопште културу и сав свакодневни живот људи. Црква се моли и ради на народном благостању, миру, здравој пољопривреди итд. Христос, Богомајка, светитељи, — сви они имају живо интересовање и бригу за све народне потребе, личне, породичне, друштвене, и пружају стварну помоћ, кад год им се вјерни за њу обрате. Зато су неразумни они који покушавају да ограниче Христа, Богородицу и светитеље, заједно са подвижницима и свештенством, тј. да ограниче Цркву и њен живот и рад, само на „небеско” и „култ”. Природа Цркве и њено дјело је свеобухватно и свепрожимајуће. Отуда тако велики и тако очевидни утицај подвижничко-херојског духа Православља у предањима свих православних народа. То се јасно огледа и на народној музици и на играма, јер код тих умјетничких остварења и израза народне душе, не постоји хедонизам и страстољубље, не постоји „екстаза” исламских традиција, нити женственост и еротизам европског предања.

Но, изгледа, једино што нам је данас преостало од непатворене хришћанско-ромејске културе, то је Црква и њена умјетност, и њен језик. У свему осталом потомци Франака су успјели да нас полатине. А ми у нашој недотупавности топло благодаримо Европу због тог убиства у нама ромејско (византијско) — православних умјетничких и духовних предања. Као да у дубинама наше психологије новијег времена, постоји нека демонска одлука културног самоубиства, просто из разлога што нам тешко пада духовна одговорност вођења. Тражимо и задовољавамо се новцем, уживањима, колима, сексом, и свим другим што је томе слично, што сматрамо да је добро код Европљанина и Американаца.

Све је то неизбежна последица систематског искорењивања код нас и борбе против подвижничког идеала Православља, који је тако снажно изражен у православном монаштву. Ромејско (=византијско) — хришћанска култура се свела код народа на оданост иконама и моштима светитеља. Богословско и философско и социолошко поимање народне оданости богоносним и обоженим људима, скоро да је исчезло код површне и од свог коријења отуђене наше

интелигенције. Под утицајем ове опште атмосфере међу новијом интелигенцијом, чак многи од богослова европског типа заузели су презиран став према светоотачком Предању и монаштву, и постали самозвани „спасиоци” Православља, сматрајући, као и остала интелигенција, да су Богом призвани да просвећују своје саотечественике цивилизацијом и теологијом франачких духовних потомака.

Несумњиво, понирање у православно догматско богословље и духовни живот, захтијева не ропско настројење духа, већ послушност Христовом ауторитету, и ауторитету пророка, апостола и святих. Ова добровољна послушност до смрти, ради задобијања истинске слободе, ради уништења страха од смрти и превазилажења саможиве љубави, основна је тајна јунаштва православне душе и православне културе. Предање обожења сједињује на органски начин ауторитет и смиреноумље, постижући тиме херојство и племство духа. То и јесте управо разлог да православна увјереност у посједовање истине нема ничега заједничког са националистичким или црквеним егоизмом и гордошћу. Зато му је одувјек био туђ и онај дивљи и нечовјечни феномен „свештене” франачколатинске инквизиције, доренесансног и постренесансног типа, настао из спреге интелектуалистичког и дијалектичког догматског метода Августина са франачколатинском догмом о непогрјешивости; то је брак из кога се родио безумни ауторитет егоизма и гордости. Резултат му је био средњевјековна западна инквизиција са убијањем јеретика и поробљавањем јелинске философије и богословља категоријама варварских освајача западног дијела Римског царства.

Ако се и православно богословски метод схвати као интелектуалистички и дијалектички, онда би ријеч „тачно”, у класичном догматском дјелу св. Јована Дамаскина *„Тачно изложење православне вјере”*, био доказ пишчевог егоизма и гордости. Међутим, с тачке гледишта богословља утемељеног на Обожењу, наслов овог дјела свједочи и открива на смиреноумљу засновано достојанство и отменост обожујуће се и обожене душе. Јер онај који постане чедо обожених пророка, апостола и светаца, који посједује апсолутну увјереност у њихово учење о Богу, благодати, оваплоћењу, Цркви, духовном усавршавању и Суду, постаје истовремено и заједничар њиховог господства и достојанства; зато је искључено да ће се он икад ропски потчинити теолошким и философским струјањима, на машти и фантазији заснованим. Он је увијек и изнад свега — реалиста, а никад романтичарски фантаста. С тачке гледишта светоотачког Предања, смијешно је и помислити да један прави богослов може постати духовни послушник неправославних учитеља, а још смјешније сматрати да се код њих може научити богословском методу. Тако нешто могу да тврде само они којима је непознат на Обожењу утемељени богословски метод обожених људи Божјих. Факат је, да што се тиче теолошког образовања, Православље се налази данас у врло опасној ситуацији, јер оно онакво какво је, има врло мало везе са богословским методом Светог Писма и Светог Предања. Трагичност, међутим, није у томе што нам недостаје отменост и достојанство Отачког Предања: трагичан је недостатак најелементарнијег осјећања недостатка тога достојанства.

S u m m a r y

Fr. John Romanides, Professor

RELEVATION, HOLY TRADITION, HOLY SCRIPTURES AND INFALLIBILITY

This article is translated from the book written in Greek by Fr. John Romanides »Dogmatic and Symbolic Theology of the Orthodox Catholic Church« (Salonica 1973, pp. 109—161).

The basic idea of this article is that the centre of the Holy Tradition is Christ and fellowship with Him, as well as the testimony to Him of His friends: prophets, apostles and saints. The author emphasizes that the same Christ reveals Himself both in the Old and in the New Testaments; in the Old in a bodiless way — through words, symbols and foreshadowing typology, and in the New Testament He reveals Himself bodily as well. The essence of His Revelation is in the giving to all men of the uncreated **Divine Glory** of God the Father through the Son in the Holy Spirit. This uncreated energy of the Divine Logos is the very **Pledge** and essence of the faith, is the essence of the Holy Scriptures and through them it is the source of the knowledge of God and of the deification. This knowledge of God is **indirect** when it is given orally or in writ, through the icons and imaginings in thoughts, through the word of the Holy Scriptures, through liturgical and sacramental life of the Church, and through the writings of the Holy Fathers and the rules of the Ecumenical Councils. Those holy men, however, who were deemed worthy of the vision of God and of the deification have a **direct** knowledge of God, but both indirect and direct knowledge of God are in harmony with one another. The Holy Scriptures and the Holy Tradition have the same power of the Revelation: they have in common the deifying grace and the glory of the Incarnate Logos. This is the power which the hierarchy is transmitting and, at the same time, this is the power which makes possible the reception, transmission and preservation of this gift of God. The prophets, apostles and saints are those in the Church who receive, preserve and transmit **this** gift directly, having seen and foretasted the glory of the Kingdom of God, whereas the others receive the Divine grace from them, preserving it and transmitting it with a childlike simplicity and confidence.

The full revelation of the uncreated glory of God was disclosed on the Day of Pentecost. Therefore, only those who conceive the revelation as a revelation in words, images, symbols and values, without Christ's uncreated power which surpasses all created minds — as it is the case with the theologians of the Western tradition — may speak of the »development of dogmas« and of the revelation of new truths.

For the Orthodox Church there is only one, and for all generations ever the same, initiation, as deification, into the unchangeably same truth, into which the apostles have already been initiated on the Day of Pentecost. Consequently, the progress after the Pentecost consists not in an additional revelation of new truths, but only in the formulation of the one and same truth given to the saints once for ever.

Only those who possess this Divine glory and believe that this glory is the very essence of the Holy Tradition and of the Holy Scriptures, which is its written part, they are only able to interpret properly the Holy Writ. The Church infallibly teaches about God, because she is Christ, who reigns together with His friends, and through their mediation He gives Himself as a Pledge to all believers, via the Holy Scripture and the Holy Sacrament. This Pledge and Tradition are the same thing: they are manifested through the Holy Writ and the total Church life which, taken as a whole, is the ecclesiastical Tradition. This is the reason why the infallibility is the attribute of the Church, of the Pledge and of the Holy Tradition, being also contained in the Holy Scriptures, but only then if it is found in the depth of the sacramental life of those believers who are already deified in Christ. Outside the Church there is no infallibility, since the heretics have no hermeneutical power of the Church, i. e. they have no glory of the Incarnate Logos neither the initiation into this glory by the Holy Spirit.